

Dagsverket

DALARNAS HEMBYGDSFÖRBUND

NR 2. 2013 ÅRG 31 VÄRDE 30 KR

Tema

Dala- TURISM och resande

Turism som
ideologi

Möten med
Zorns

Vårda
parketten

Årets
hembygdsbok

Vykort med Wilhelmina Skoghs turisthotell i Rättvik. Förmedlat av Örjan Hamrin.

Historiebokens olästa sidor

”Ibland är den där lilla jordgloben, med bara Dalarna på, obehagligt närvarande.”

På Linnés och Abraham Hülphers tid låg alltjämt tyngdpunkten för ett besök i Dalarna i trakterna kring Falun. Vi skriver då 1700-tal och även om gruvans och Faluns storhetstid då är passerad så dras dåtidens besökare ändå till denna kända plats. Den finansierade krigen, grundade stormakten och gav Kungs Sol koppartak. I det tidiga 1800-talet dyker den första turisten upp just vid Falu gruva. Ordet turist är inlånat från engelskan och har sin bakgrund i aristokratins bildningsresor i form av The Grand Tour. När resandet inte längre sker förbundet med yrkesutövning utan får drag av nöje och rekreation förflyttas tyngdpunkten från Falun och Avesta norrut mot Siljansområdet. Denna fattigbygd ”upptäcks” av kulturpersoner från Stockholm med flera metropoler. Bondska klädedräkter, sedvänjor och traditioner romantiserar av dessa tillresta personer och i kombination med landskapets karaktär ger det innehåll till ett nytt varumärke för Dalarna.

Siljansområdet blir för lång tid en dominant i länets turism - understruket av kungliga besök på Wilhelmina Skoghs hotell i Rättvik. Denna pionjär inom svensk hotellverksamhet och turism, är en exceptionell entreprenör för sin tid och särskilt intressant därför att hon har en internationell utblick med näsa för hur detta kan utveckla affärsverksamheten. Hon fick rika engelsmän att åka till Dalarna, ett arv som inte förvaltats särskilt väl, men tiderna ändras.

Det är ändå lite förvånande att när Högskolan Dalarna lade om sin turismutbildning till engelska, möttes den av misstro och kritik från somliga av länets ledande politiker. Ibland är den där lilla jordgloben, med bara Dalarna på, obehagligt närvarande. Länets turism, idag basindustri, handlar nu framförallt om skidåkning. Kung Göstas ospårade tur mot Norge har framsynt formats till ett megaevenemang, och Dalafjällen är motorn i dagens turism i Dalarna. Uppstickare noteras i form av Säfsen och Romme Alpin - Borlänge en ny turistdestination. Turismens fortsatta växt är i hög grad en exportfråga. Kunskaper om fjärrmarknader, deras kultur och språk blir nödvändiga förutsättningar. Nu är Högskolans språksatsning i turismutbildningen accepterad. Företagen söker personal med dessa utblickar när man skall bli exportmogna. ♦

Magnus Bohlin, professor i kulturgeografi, Högskolan Dalarna. Foto: Privat

Dagsverket utges av Dalarnas Fornminnes och Hembygdsförbund och Dalarnas museum.

Adress: Box 22, 791 21 FALUN,
Tel: 023-76 55 00, fax: 023-283 58
Besöksadress: Dalarnas museum, Stigaregatan 2-4, Falun. E-post: dagsverket@dalarnasmuseum.se
www.dalarnasmuseum.se

Ansvarig utgivare: Jan Raihle

Redaktör: Erik Arrhén

Redaktion:

Bildresearch: Torsten Strand

Bildbearbetning: Susanne Nyhlén

Ombrytning & Form: Anna Eriksson

Korrekturläsning: Agneta Barnelius

Tryck: Landstinget Dalarna/Tryckcenter. Svanenmärkt.

ISSN: 0349-6139

Distribution: Dagsverket utkommer fyra gånger per år och ingår i medlemskapet i Dalarnas Fornminnes och Hembygdsförbund.

Medlemskap i DFHF för år 2013 erhålles genom insättande av 200 kr på bg 5604-8564. Som medlem får du årsboken DALARNA, 4 nummer av Dagsverket, 20 procents rabatt på museets och hembygdsförbundets publikationer.

Annonsera i Dagsverket:

Helsida: 1.600 kr

Halvsida: 800 kr

1/3-sida: 600 kr

1/4-sida: 400 kr

1/6-sida: 300 kr

1/8-sida: 200 kr

Priser exklusive moms

Manusstopp Dagsverket 2013

Nr 3 Tema: Krig och fred, 19

augusti. Nr 4 Tema: Mat och dryck, 11 november.

Redaktionen förbehåller sig rätten att förkorta och redigera insända texter. I och med att material lämnas till red. godkänner upphovsmannen också att det publiceras elektroniskt.

Omslagsbild: Sven Nilssons familj på semester i Norge.

Foto: Dalarnas museum.

Ingen midsommar utan ideella

Dalarna har placerat sig som Sveriges tredje största turistdestination. Här omsatte år 2010 övernattande och besökande gäster ca 5,1 miljarder kronor och gav upphov till sysselsättning för 5 350 personer.

Sedan 1800-talet lockar och fascinerar den traditionella dalakulturen resenärer från när och fjärran. Bland upplevelserna som marknadsförs hårdast mot just internationella besökare räknas det folkliga midsommarfirandet på någon gammalgård, med spelmän och folkdansare i sina praktfulla folkdräkter som givna programinslag.

Har ni reflekterat över att denna vitala del i länets turistmotor faktiskt bärs upp av de ideella rörelserna hembygd, slöjd, folkdans och folkmusik? Jag började själv fundera kring detta 2009 när spelmännen i länet hotade med att låta felorna vila just över midsommar om inte dalakommunerna skulle skjuta till medel till Folkmusikens hus.

Det måste fortsätta mullra ur rättens krater för att politiker och tjänstemän ska förstå värdet av det civila samhällets insatser. För att argumentera för vår sak behöver vi en kulturgeografisk beräkning av vad just midsommar genererar för Dalarna som turistarrangemang. Jag hoppas Högskolan Dalarna antar den utmaningen! ❖

Erik Arrhén, redaktör

Torsångs skilje återuppstår i sommar

Till sommaren kommer skolelever i Torsång att få prova på flottning i det nyanlagda skiljet på hembygdsgården. Redan nu har barnen smitt sina egna båtshakar.

Torsångs hembygdsförening arbetar med projekt, med medel från EU:s Leader Falun-Borlänge, som bygger på att utveckla turismen baserad på flottningsepoken. Skiljet i Torsång bestod av bryggor med fällor där stockarna sorterades upp efter ägare och virkestyper. Därefter buntades stockarna för vidare bogsering över Runn. På hembygdsgården har nu en damm med ett skilje i miniatyr anlagts. Dammens storlek är 5 x 15 m och ca 0,20 m djup. Både broar och stigbom är anpassade för rullstolar.

Miniskiljets användande

Aktiviteter ska anpassas och utformas till olika åldersgrupper och funktionsnedsättning-

ar. Arrangemang ska utformas tillsammans med omgivande skolor, handikappförbunden, Skogen i skolan, Dalarnas museum, Teknikverkstan, turistnäringsen, Borlänge kommun och övriga föreningar. Även turistande barnfamiljer ska kunna använda anläggningarna. Att leka sig till kunskap ger varaktiga minnen. Vattnen växer vi aldrig ifrån! Därför kommer även vuxna att lätt bli engagerade i leken tillsammans med sina barn. Här kommer kultur, natur och friluftsliv att kombineras, vilket ger både kunskapsupplevelser och god hälsa.

Sommarens aktiviteter

Före skolavslutningarna ska dammen testas av tredje klassarna från Ornäs skola

och den 10 juni ska de två klasserna tävla om vem som är snabbast på att sortera och bunta de ca 1 m långa stockarna. Eleverna har i slöjden tillverkat små timmerhakar i plywood och två små bogserbåtar.

Fler testdagar kommer att göras i sommar. Gå ut på www.torsangshbf.se för datum. Invi gning av miniskiljet kommer att ske under Runndagarna, 10-11 augusti. ❖

Ylva Roslund Forenius, projektledare för Torsångs hembygdsförenings projekt kring flottning och turism.

Barn och vuxna på den nybyggda speflotten.
Foto: Ylva Roslund Forenius

Föreningen Kultur och miljö's emblem.

Det började 1970 med appropet "RÄDDA FALUN"

Residensstadens egen hembygdsförening Kultur och Miljö i Falun föddes ur 1970-talets medborgarkamp mot rivningshysterin i stadskärnan. Föreningen har nyligen beviljats medlemskap i Dalarnas hembygdsförbund och här presenterar ordförande Jan-Ola Nyström föreningen.

"Miljögruppen Rädsla Falun" bildades spontant inför hotet att få staden genomkorsad av stora riksvägar och matarleder där bl.a Promenaden via Östra skolan skulle knyta an till Norra Järnvägsgratan och Vasagatan förlängas till Seminariegatan. C.a 4000 protester restes av faluborna mot planerna, med uppvaktningar för stadsråden Lundqvist och Norling m fl.

Även om detta inte ledde till omedelbara resultat, har det väckt allmänheten till insikt om att den enskilde medborgaren inte står helt maktlös inför myndigheters agerande och att det lönar sig att göra sin röst hörd. Man framförde också att Falun borde, i likhet med kranskommunerna, äga en slags hembygdsförening, ett permanent forum för kultur och miljö för att bevaka medborgarnas intressen. De personer som deltagit i den tidigare kampen beslutade då att bilda Föreningen Kultur och Miljö i Falun. 30 mars 1971 blev föreningens födelsedag!

Föreningens ändamål är att vara ett öppet och gemensamt organ för alla dem som är intresserade av stadens historia, dess nutid och framtid. Den skall slå vakt om stadens kulturminnen, huvudsakli-

gen belägna inom den gamla stadsgränsen och arbeta för god miljövård.

1972 beslutade kommunen om ett nytt förslag (Lungnetleden och Hanröleden). Under 1980-talet blev Hammars konditori och Rektorsbostaden vid Åsgatan föremål för en mycket segsliten kamp. 1981 fattades rivningsbeslut och 1988 beslutade kommunen att inte överklaga byggnadsminnesförklaringen!

Under de senaste decennierna har föreningen engagerat sig i bevarandefrågor av vissa byggnader, nybyggnation och utformning samt utvecklingen av stadskärnan. Föreningen arrangerar studiebesök, föredrag, kurser och studiecirklar, musikaftnar mm med anknytning till Falun och dess historia. Föreningen samverkar med Dalarnas museum och andra intresseföreningar. Projektet att återbörda den gamla telefonkiosken till Hälssingtorget är snart klart.

Medlemsantalet är idag c:a 650. På vår hemsida www.kulturochmiljoifalun.se kan du läsa mer! ❖

Jan-Ola Nyström
Ordförande

Dalarnas hembygdsförbunds årsmöte

Dalarnas hembygdsförbund samlades lördagen den 4 maj för sitt årsmöte på Dalarnas museum i Falun. Årsmötet beviljade styrelsen ansvarsfrihet för föregående år. Landshövding Maria Norrfalk omvaldes som ordförande för ytterligare ett år. Till ordinarie ledamöter för två år omvaldes Staffan Nilsson, Falun, Anna-Karin Andersson, Nyhammar, Jon Bodin, Säter och Lena Nordesjö, Gagnef. Till ersättare på två år valdes Inga Murmester, Svärdsjö. Årsmötet biföll Rättsvika hembygdsförenings motion att förbundet ska engagera sig för att Nordiska museet öppnar upp sina samlingar av folkdräkter för amatörforskare. Efter votering

gick årsmötet på styrelsens förslag att anse motionen från Föreningen Norns Bruks Väners motion besvarad.

Efter årsmötet delades ett släktgårdsdiplom ut till Ulla Trottestam, Uddgården, Hedby, Djura, vars gård varit i samma familjs ägo under 388 år. På eftermiddagen bjöds deltagarna på ett föredrag av lektor Piotr Garbaczl från Oslo universitet som föreläste under rubriken "Varför är språkforskarna intresserade i dalmål" Avslutningsvis gav Margaretha Hedblom några smakprov på hur svenskaner i första och andra generationen talade dialekt i Amerika. ❖

Minimässan om daladialekter lockade många av årsmötets deltagare.

Foto: Erik Arrhén

”Det företagsamma Insjön” blev årets hembygdsbok i Dalarna

Hans Hellström, Åhls hembygdsförening, är den nöjda pristagaren av årets hembygdsbok i Dalarna.

Foto: Erik Arrhén

I hård konkurrens av 12 andra bidrag valde en enig jury bestående av Lena Nordesjö, Gagnef, Margaretha Hedblom, Malung och Erik Arrhén, Falun att utse Åhls hembygdsförenings bok ”Det företagsamma Insjön” till Dalarnas bidrag i Sveriges hembygdsförbunds nationella tävling.

Nomineringen lyder som följer:

Boken Det företagsamma Insjön är en imponerande prestation sprungen ur trettiotio personers mångåriga arbete med att inventera och beskriva de knappt 900 företag som verkat och verkar i Åhls socken under modern tid. Redaktionen nöjer sig inte med en katalog över företag med Åhlén & Holm och Clas Ohlson som exponenter, utan man analyserar och försöker förstå den explosiva näringslivsutvecklingen just i brytningsske-

det mellan det agrara samhället och industrialismen. Utifrån materialet vågar man också teckna en framtidsbild för traktens näringsliv. Boken lämnar därmed hembygdsliteraturens trygga hamn för att bli ett aktuellt debattinlägg om företagande på svensk landsbygd.

På förbundets årsmöte den 4 maj mottog Hans Hellström en buktett blommor. Boken kommer nu att representera Dalarna i den nationella tävlingen. Vinnaren presenteras på Bok- och Biblioteksmässan i september. Förutom äran kammar föreningen bakom årets hembygdsbok hem ett kontantpris på 5000 kr. Juryn vill framföra sitt tack till alla som har skickat in tävlingsbidrag och välkomna dem att ånyo mäta kraftera i kommande års tävlingar. ♦

Höjd medlemsavgift och skogspolicy klubbade i Sundsvall

Sveriges hembygdsförbund höll den 24-25 maj sin riksstämman i Sundsvall, där Dalarnas hembygdsförbund var representerat av fem delegater. Efter en tämligen livlig debatt röstade en klar majoritet av stämman, inklusive dalabänken, för en avgiftshöjning på 5 kr från och med 2015. Medlemsföreningar kommer därmed att betala 13 kr till riksförbundet och oförändrade 2 kr till Dalarnas hembygdsförbund. Föreningar som beviljats inträde i förbundet under 2012 får respit med ett år. Riksförbundet kommer därmed att få en kassaförstärkning på 1.7 miljoner vilken man i huvudsak kommer att satsa på en förstärkt medlemservice.

Skogen var annars temat på stämman. Utifrån de livliga reaktioner som mött senaste numret av Bygd & Kultur fanns farhågor för långa och

uppsplitnade diskussioner i plenum. En motion hade även lämnats in som krävde att SHF skulle upphöra driva skogspolitik. Stämman valde att avslå motionen och att efter ansedd debatt anta styrelsens kompromissförslag för en skogspolicy. Dokumentet kan läsas i sin helhet på www.hembygd.se ♦

Foto: Erik Arrhén

Vi söker Hagströmberättelser!

Inför byggandet av den permanenta utställningen om AB Albin Hagström söker vi nu personer som har eller har haft en relation till bolaget och dess produkter. Det kan vara personer som har arbetat på någon utav Hagströmfabrikerna, butiksföreståndare, dragspelare, gitarrister och de som både drömde och drömmer om ett

liv på scenen med sitt Hagströminstrument.

Vill Ni dela med er om er Hagströmberättelse? Hör av er till Ann Olander, ann.olander@dalarnasmuseum.se, tel 023-76 55 21 eller Jennie Tiderman, jennie.tiderman@dalarnasmuseum.se, tel 023-76 55 31 ♦

Hagströms fabrik i Älvdalen under gitarr-epoken

Foto: Hagströms arkiv

1. Ett persontåg och GDG-bussen mot Avesta, 2. Stationsområdet, 3. Godsmagasinet, 4. Dagligt liv vid stationens uthus.

Hembygden i miniatyr

Det gängse sättet att dokumentera hembygden är att använda foton, filmer och böcker. Sture Bylén i Hedemora har gått ett steg längre, han har dokumenterat sin barndoms Morshyttan i modell i HO-skala, 1:87.

Sture föddes i ett hus väster om järnvägsstationen i Morshyttan och växte upp i Rossberga ca 1 km österut, i ett hus som också låg invid järnvägen. Där väcktes Stures järnvägsintresse och vid tio års ålder fick han ett Märklin-tåg i julklapp. Som för många tog dock andra intressen över efter några år och tåget blev liggande i en kartong. När han i vuxen ålder återupptog modelljärnvägshobbyn beslöt han att återskapa järnvägsstationen i Morshyttan och sin barndomsmiljö i Morshyttan/Rossberga. Tiden låste han till 27 juni 1959, dagen då Ingemar Johansson blev världsmästare i tungviktsboxning. För att få med intressanta miljöer och händelser i området har han

komprimerat terrängen och även tillåtit sig smärre tidsmässiga avvikelser. Stationshuset och flera hus är sedan länge rivna och/eller ombyggda. För att få fram hur det såg ut 1959 har Sture letat fram foton, intervjuat gamla morshyttebor och forskat i arkiv.

I trädgården rullar tågen

Då han inte hade något passande utrymme för anläggningen hemma i villan, byggde Sture Morshyttans stationshus(!) i skala 1:2,5 i trädgården för att härbärgera modelljärnvägen. Lok och vagnar är färdigmodeller men alla hus och andra detaljer längs banan bygger Sture själv. Antalet granar är ca 800. Som framgår av bilderna är detaljeringsgraden hög.

Som en "biprodukt" av återskapandet av Morshyttmiljön har Sture tagit initiativ till att sätta upp två minnestavlor med gamla foton. En står vid platsen för Morshyttans station och en står vid en vägkorsning i Rossberga. Bilderna på den senare byts i maj varje år. De finns också att beskåda på Stures hemsida, www.bylen.se. Där, och på YouTube, kan man se flera bilder från modelljärnvägen.

Sture har även byggt modeller av kända Hedemorabyggnader i skala 1:87, som rådhuset, järnvägsstationen, Hökargrillen och många fler. Den som vill se mer och höra om historien bakom dessa hus kan söka på "Stures modellvärld" på YouTube, där ligger en hel serie filmer. ❖

NOTIS

På den nya hemsidan www.samlingsportalen.se kan alla järnvägsintresserade botanisera i delar av Sveriges

Järnvägs-museums fotosamling. Bara i Dalarnas län finns 2736 registrerade poster, från Särna i norr till Avesta i söder.

Text och foto: **Bertil Bellander**, Ore (vars farfar var stationsmästare i Morshyttan 1937-39)

Möten i Italien med makarna Zorn

År 1894 reste Gustaf Améen, som nyutbildad arkitekt, iväg på en flerårig europeisk studieresa. Gustaf var 30 år och fortfarande ungar. I breven hem till familjen berättade han bl.a. om mötena med Emma och Anders Zorn.

Under hela resan hade Gustaf varje vecka brevkontakt med modern Julie och systemen Hedda i Stockholm. De tillskrev också honom. Dessa ca 600 sidor brev har borglömda samlat damm på olika vindar i nästan 120 år, men nu har de kommit fram och renskrivits. Många intressanta händelser beskrivs i breven, bland annat den kontakt Gustaf hade i Italien under hösten med makarna Anders och Emma Zorn, båda då 34 år gamla. Utdragen nedan är hämtade från Gustafs brev till familjen i Sverige hösten 1894.

Utdrag ur brev från Firenze (Florens) 10 oktober 1894

”Jag mins ej om jag talade om att på Uffizierna numera äfven fins ett självporträtt af Zorn, som är måladt med sådan schwung och träffsäkerhet, att det ej är utan, att Rappe (kommentar: Raphael) och Miche (kommentar: Michelangelo) och Rembrandt och

hela kosidansen se temligen flata ut och somliga hafva starkt utpreglad gallfeber öfver det djerfva tilltaget af en svensk att vilja komma så der och slå dem ur bredet.”

Utdrag ur brev från Bologna 8 november 1894

”Deremot blef jag i går helt oförmodat föremål för frikostig välgörenhet. Under ett af mina första kyrkobesök här i staden fick jag ögonen på en herre med fru, hvilka liksom jag voro ute på gapning. Hans utseende slog mig ögonblickligen genom den påfallande öfverensstämmelsen med Zorns självporträtt på Uffizierna, hvarför jag tog mig några lofvar omkring dem för att om möjligt urskilja tungomålet. Efter några misslyckade försök uppfångade jag slutligen några välkända ljud, hvadan jag tog mig dristigheten före äfvenledes begagna mig af några sådana, och min gissning besannades. De togo min påflugnet mycket vänligt och före-

”Rörande höra hur kärt hans gamla Mora och Sverige var honom trots så mycket vistande på utländsk botten”

slog sedan sällskap för dagen och blef det ej för bättre än han skulle vara Aron hela tiden, så jag fick både fri skjuts och en bättre middag m.m. Nåja, utom det att han är rikt gift så inhöstar han betydligt med slantar i bakfickorna så om också några skulle trilla bredvid betyder det föga. Jag skall om en stund åter träffa dem på Accademie delle belle Arti, hvarefter de fortsätta resan. Det var mycket intressant att så der oförmodat bli bekant med troligen eller säkert vår mäst begåfvade och talangfulle konstnär och enligt hvad E. (kommentar: skulptören Hugo Elmqvist) påstod den i Europa och Amerika mest kände Skandinaviske målare. Rörande höra hur kärt hans gamla Mora och Sverige var honom trots så mycket vistande på utländsk botten.”

Utdrag ur brev från Firenze (Florens) 17 november 1894

”Hugo Elmqvist och jag gjorde tillsammans ett besök hos Zorns, som dagen derpå skulle resa vidare, men hvart det visste de inte riktigt sjelfva och voro tydligen af olika tankar om saken, om till Spanien eller Tunis eller tillbaks till Paris, der de hafva en våning och atelier liksom äfven i Stockholm, der han påstod sig trifvas bäst och helst skulle vilja vara, men skylde på frun, att han ej fick och frun ville vist helst köpa ett palats i Venedig, men skylde på mannen att hon ej fick. Prins Eugen har varit här några dagar och Elmqvist råkade på honom på en trattoria medan jag var borta, men han skulle hux flux i väg till Ryssland för att begravva Kejsaren, hvilket nog ej alls roade honom stackarn (kommentar: Tsar Alexander III hade avlidit den 1 november 1894).” ♦

Gustaf Améen.
Foto i privat ägo.
Foto besku-
ret

Paret Zorn framför fönstret till sin ateljévåning i Paris år 1894.
Foto: Zorn-museet.
Foto besku-
ret

Ia och Mats Améen, Lund (barnbarns barn till Gustaf Améen)

Landstigning med kyrkbåtar vid Leksands kyrka var under ett par decennier i mitten av 1800-talet den primära bilden i reseskildringar av Dalarna. Sommarsöndag i Leksand av danske målaren Wilhelm Marstrand 1853. Kopia av David Tägström 1936. Bilden beskuren. Leksands konstsällskap. Foto Leksands kulturförvaltning.

Turismens symboliska roll i nationalstatsbygget

Att turismen har en gammal historia i Dalarna och att Siljansbygden har varit särskild uppmärksammat som turistmål är inget nytt. Öppnar vi Svenska Turistföreningens tidigaste årsskrifter från åren 1887 till 1891 finner vi att i de fall artiklar handlar om Dalarna är det inte sällan mer perifera områden av Dalarna som är i fokus.

Den allra första artikeln om Dalarna i årsskriften är "En tur genom Orsa finnmark" av Eugène Svedmark år 1887. Författaren följer i stort Ore älv i svårtillgängliga områden, som saknar andra vägar än oländiga stigar. Texten uppehåller sig mycket kring beskrivning av vägar och vägval. Längs vägarna ägnas uppmärksamheten åt utsikter och utsiktspunkter. Det konstateras vidare att de geografiska namnen har finskt ursprung. Endast mycket kort berättas om människor och då hävdas att befolkningen har stor olikhet med "den rena svenska befolkningen i längre nedåt belägna bygder". I samma årsskrift, 1887, finns en beskrivning av en "Turistled

genom Dalarna till Norge" av F. Schenström. Den behandlar framför allt Siljansbygden med utsikter och Vasaminnen kring Mora. Färden fortsätter sedan upp till Särna med vyer mot Stådjan och Njupeskärs vattenfall. "Det vore i hög grad önskligt att åtminstone en del av turistströmmens friskaste flöde måtte inom kort kunna ledas genom dessa hittills föga kända, men intressanta vildmarker", påpekar Schenström.

Året därpå, 1888, förekommer inte mindre än tre artiklar som behandlar Dalarna i Turistföreningens årsskrift. Signaturen Fenne vill i "Från Helsingland genom Dalarna till Wärmland" förbinda resan till Siljansdalen med besök i

de östra eller västra grannarnas landskap. En annan artikel av samma författare är "Tur från Ludvika över Grangärde till Råmen", som utspelar sig inom Västerbergslagen, som benämns "Dalarnas lustgård". Signaturen "Y" berättar i "Till Dalarna" om en resa via Säterdalen och Bispbergs klack till Leksand. Folklivet är en "målerisk tavla" och jämförs med Marstrands kända målning.

I Turistföreningens årsskrift 1889 förekommer en artikel om Dalarna: "Stådjan, ett vandringsminne från sommaren 1888" av A. Cederström. Dock hindrade mulet väder det mesta av vyerna. Året därpå, 1890, tipsar Victor Hedin om att man kan kombinera en resa till Leksand med

en avstickare till Säterdalen och Bispbergs klack. År 1891 berättar Magnus Engzelius i artikeln "Njupeskärs vattenfall" om Sveriges högsta vattenfall, "Nordens Niagara". Den nya mellanriksvägen till Rörös hade gjort vattenfallet åtkomligare. Samma år påpekar signaturen "G.C." i artikeln "Från Mora strand till Dovre" att Sverige sydligaste fjäll inte ligger i Jämtland eller Härjedalen utan i Dalarna.

Turism som ideologi

Resebeskrivningarna av perifera och svårtillgängliga områden i Dalarna syftade i och för sig till att locka turister att besöka platserna. Men kanske än viktigare var att berätta om dessa områden och platser

i publikationer med stor spridning och på det sättet göra dem kända för medborgarna. Turismen fick i det här avseendet en speciell funktion från slutet av 1800-talet.

»Kulturhistoria och turism blev mycket viktiga i skapandet av nationernas territorier från och med 1800-talets andra hälft. I Sverige kom det främst till uttryck genom historieskrivningen, genom det framväxande museiväsendet och skapandet av en svensk kulturhistoria samt genom bildandet av Svenska Turistföreningen, etableringen av utsiktspunkter och utsiktstorn, publicering av resehandböcker, Sverigeskildringar med mera.«

Turismen började växa fram under 1800-talet. Idag är det framför allt turismens betydelse för ekonomisk utveckling och sysselsättning som framhävs. Turismen kan dock i ett historiskt perspektiv även betraktas som en kulturell företeelse. Särskilt från och med andra hälften av 1800-talet fick turismen en betydelsefull ideologisk och symbolisk funktion. Att så var fallet hänger samman med att turismen blev en del av ett samhällsligt fenomen, framväxten av nationalstaterna. De i jämförelse fåtalet resenärer som färdades genom Sveriges rike under 1700-talet drevs framför allt av ett nytt perspektiv med ekonomiska förtecken. Så ställde sig exempelvis Linné frågan om till vilken ekonomisk nytta fjällen kunde vara.

Ett heligt territorium att fylla med innehåll

Under 1800-talet blev den stora och komplicerade uppgiften för de framväxande medborgarnationerna att skaffa sig särskilda territorier. I och med nationalismen uppstod därmed

ett nytt slags territorium som i det närmaste kom att betraktas som heligt. Ett talande bevis för detta i Sverige var den kring år 1900 anlagda Bodens fästning, som tillkännagav att varje tumsbredd svensk mark nu måste försvaras. Kulturhistoria och turism blev mycket viktiga i skapandet av nationernas territorier från och med 1800-talets andra hälft. I Sverige kom det främst till uttryck genom historieskrivningen, genom det framväxande museiväsendet och skapandet av en svensk kulturhistoria samt genom bildandet av Svenska Turistföreningen, etableringen av utsiktspunkter och utsiktstorn, publicering av resehandböcker, Sverigeskildringar med mera. I den här processen tilldelades landskapet Dalarna en speciell roll, inte som urhem för det svenska (som ofta påstås), utan i rollen som föredöme. Dalarna och dalfolket betraktades ofta som föredömen i omsorgen om gamla traditioner, i kärleken till den egna jorden och genom att i avgörande skeenden i Sveriges historia ta tåten för solidariteten med de andra landskapen, det vill säga med den nationella helheten.

Beskrivningarna i Turistföreningens tidiga årsskrifter visar också att det var viktigt att berätta om hela Dalarnas geografiska område. Därför uppkom dessa berättelser om färder i svårtillgängliga områden. Rätt snart visade det sig att fjället Städjan och Njupeskärs vattenfall var ytterst lämpliga symboler för att täcka in nordligaste Dalarna. Längre norrut, i Lappland, skulle samerna också fylla en sådan ideologisk och symbolisk funktion. Det är anledningen till att samerna blev så viktiga i reseberättelser, på Nordiska museet och på Skansen, ja i hela idén om den svenska nationalstaten. De fick en motsvarighet till Dalarnas roll i nationsbygget. ❖

Lars Jönnes, byggnadsantikvarie, Dalarnas museum

Njupeskärs vattenfall blev liksom Städjan en tydlig symbol för det nordligaste Dalarna. Bilden beskuren.

Foto Karl-Erik Forsslund år 1907, Dalarnas museums bildarkiv.

Turister på sent oktoberbesök till Njupeskärs har tagit rast vid Turistföreningens timmerkåta c:a 1910. Bilden beskuren.

Foto Bror A. Sahlberg, Dalarnas museums bildarkiv.

Städjan blev under 1800-talet en viktig symbol för Dalarnas nordligaste och ytterst glest befolkade del. Det var viktigt att bestiga toppen för att blicka ut över en del av Dalarna men det var minst lika viktigt att publicera bilder på Städjan och berätta om fjället och utsikten. Bilden beskuren.

Foto från 1917, Stora Ensos Bildarkiv i Dalarnas museum.

På första parkett

Parkett på Dalarnas museum.
Foto: Lovisa Smedberg

Parketten har gjort en omvänd klassresa från kungens slott till vardagsrummet i allmännyttans lägenheter. Byggnadsantikvarie Lovisa Smedsberg ger goda råd hur man bäst underhåller och vårdar sitt golv.

Parkettgolven lades in i de mest förnåma hem, hos kungar och adliga. Golvtypen kommer ursprungligen från Frankrike. Även om de första parkettgolven i Sverige lades under 1500-talet var det först under 1600-talet som flera av de svenska slotten fick parkettgolv, däribland Drottningholms slott. Det finns två typer av parkettgolv; rutparkett och stavparkett. Delarna i parketten sammanfogas med not och fjäder, dvs. två olika spår som gafflar i varandra. Rutparketten i ek gjorde sitt genombrott under 1700-talet och introducerades troligen i Sverige av de franska golvläggare som jobbade på Stockholms slott 1730-1740. Det vanligaste var att lägga rutorna diagonalt i förhållande till väggen.

Från slott till koja

Under slutet av 1800-talet började man utforma rutparkett med stjärnor, romber och geometriska mönster. Man kunde blanda olika träslag i en och samma golvruta. Dessa tillverkades på snickerifabriker och lades på undergolv. Varje mönsterbild ramades in med ett ramträ och bildade en kvadrat som sedan sammanfogades med flera kvadrater till ett helt golv. Kvadraternas storlek varierade efter rumsstorlek, men var oftast inte mer än en meter. Själva läggningen krävde skickliga hantverkare och lades utifrån rummets centrum eller inredningsdetaljer såsom eldstad eller dörrar. Kvadra-

terna omgärdades längs väggarna av parkett i enklare utförande.

Under 1900-talet försvann successivt parkettgolvens lyxstämpel när man fann att det var både hygieniskt, lättskött och slitåligt. Stavparketten fick sitt genombrott och började under 20-talet produceras i specialhyvlade varianter som klistrades fast med asfalt direkt på betonggolvet. Detta möjliggjorde läggning av parkett i både affärer, varuhus och kontorslokaler. Under mitten av 1900-talet utvecklades tekniken att lägga flytande golv, som lades i många hyreshus. Massiv ek var vanligast under denna tidsperiod, men även bok och andra träslag användes. När lamellträet introducerades utmanövrades det massiva träet. I bostadshus var det vanligt att vardagsrummet utrustades med parkettgolv, medan den billigare korkmattan användes i de andra rummen.

Skötsel

När ett parkettgolv tillverkas måste träet vara absolut torrt - annars uppstår sprickor mellan stavarna. Fram till mitten av 1900-talet handhyvlades och handsicklades parkettgolven, men idag används slipmaskin. Dagens parkett består av ett slitskikt på 4 mm av t.ex. ek eller bok. Detta är limmat på två lager av ett billigare träslag. Oftast är den totala tjockleken ungefär 14 mm. Lamellkonstruktionen motverkar träets rörelser eftersom träet är lagt med växlande riktningar.

”Under 1900-talet försvann successivt parkettgolvens lyxstämpel när man fann att det var både hygieniskt, lättskött och slitåligt.”

Lovisa Smedberg, byggnadsantikvarie, Dalarnas museum

Ytbehandlingen har traditionellt sett varit lackning eller vaxning. Fram till 50-talet underhölls golven med bonvax. Den vaxade ytan är känslig för fukt och vatten som lätt lämnar fläckar. Under andra hälften av 1900-talet började parketten att lackas i allt större utsträckning. Ett lackat golv kräver nästan inget underhåll mellan lackningarna.

Underhåll ditt parkettgolv:

- Fortsätt underhålla golvet med tidigare ytbehandling -fortsätt vaxa ett vaxat golv eller slipa och lacka om ett lackat golv osv.
- Ett lackat eller vaxat golv ska städas med torra metoder. Om man måste våttorka ska man använda minimalt med vatten.
- Även det oljade parkettgolvet städas bäst med torra metoder. Om man måste använda en våt metod ska golvsåpa användas, t.ex. linoljesåpa, som tränger in och skyddar golvet.
- Skador i ett lackat golv kan vara svåra att åtgärda utan att lagningen syns, men för att skydda träet mot fukt kan man punktackera skadan, som dock troligen kommer synas. ❖

LÄS MER!

Nord, Tomas, ”Träggolv och parkett -läggning, ytbehandling, underhåll”, *Byggnadskultur* 3/2007

Sommarspelet del 3

Strax kan spelet börja

Det är mycket som ska klaffa på premiären den 26 juli för att projektet Gustav Vasa i Svärdsjö ska nå målet: en föreställning som roar och lär. Men inte bara publiken ska underhållas. Lika viktigt är det att alla fyrtio medverkande har roligt och upplever vilken stark kraft kreativt skapande är. Den erfarenheten kan användas i fortsatt arbete för en levande Svärdsjöbygd, särskilt i teaterverksamhet med barn och ungdomar.

I slutet av april kom så beskedet att vi får de sökta Leadermedlen. Det är EU-pengar, som delas ut till utvalda landsbygdsprojekt och som kräver ideellt arbete i motprestation och mycket noggrann redovisning. Detta gör att vi kan knåda vidare på manuset och repetera på allvar, både "punktrepå" och hela gruppen gemensamt. Och inte minst jobba med marknadsföringen: logga, affisch, mediekontakter, programblad och berätta för vänner, bekanta, släktingar, grannar, arbetskamrater, nätverk.

Aktörer

Vi har flera lokala "kändisar" i viktiga roller; Hembygdsföreningens ordförande Inga Mur-mester är Mor Kersti i Isala och Camilla Sparring, som startade det riksbekanta Matupproret, Barbro Stigsdotter i Ornäs. Pastor Råsmark i Missionskyrkan, Boda, är ärkebiskop Jakob Ulvsson (ett snabbt avancemang som han själv anmärkte), dendrokronologen Bertil Israels klurig bonde och midsommarkonferencieren vid Svärdsjö Gam-

melgård med den mäktiga rösten, Lennart Ekman, är den gamle Gustav Vasa. Bosse och Solveig Hannersjö har med sig värdefull erfarenhet

»Varje "Ja tack, jag är med" ger glädjekåror.«

från Spelet om Tänger Tull och vi har hittat en ståtlig ung Gustav: Edvin Erlandsson. Och så alla vi andra. Varje "Ja tack, jag är med" ger glädjekåror. Men de som väcker mest förtjusning under repetitionerna är absolut de duktiga barnen och tonåringarna. Glädjande nog har flera unga killar kommit till, som hotfulla danska knektar på jakt efter upp-rorsmakaren Gustav.

Samarbeten

Kanske får vi med oss ännu flera ungdomar via kontakter med Svärdsjö församlings ungdomsverksamhet. Är det något vi lärt oss är det nämligen nödvändigheten av samarbete med föreningar och organisationer! En annan kontakt är Högskolan Dalarna, där det finns kunniga historiker, som hjälper oss med

funderingar kring 1500-talets liv och leverne.

Kostymer

Kostymgruppen gör ett fint jobb genom att sy och låna ihop kostymer, bland annat underbara högreståndskreationer från Sveriges Television. Hela Vasagruppen träffades på Gammelgårdens tun en solig dag i början av maj. Den ena efter den andra försvann till kostymförrådet i Bengts-hedens fjärdingsmagasin och kom ut förvandlade till en lärd och lismande Peder Svart, en ung, vacker Katarina Stenbock, en handlingskraftig Sven i Isala. I portlidret spelade vi upp med manus i hand, ännu i början av arbetet med våra karaktärer.

Sång och dans

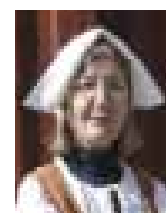
Anna Frost Lönn och Anna Karin Linder har tonsatt och sjunger i stämmor den kommenterande sångtexten - melodin satte sig direkt - och Magnus Samuelsson koreograferar dansinslagen.

Men än återstår ljud och ljus, rekvisita, gradänger, regn-

skydd, häst, med mera, med mera. Men vi har två månader på oss!

Vårt äventyr

Hur detta än slutar har en dröm gått i uppfyllelse; jag får var med om ett kreativt äventyr tillsammans med kvinnor och män i olika åldrar. Flera av dem kände jag inte alls tidigare. Drivkraften är inte kort-siktig ekonomisk vinst utan gemensamt skapande och i ett längre perspektiv en fortsatt levande bygd, som vi kan bo och leva i och som andra människor vill besöka. Jag får skratta och tänka, diskutera och göra saker jag aldrig trott att jag skulle klara - som att ikläda mig rollen som bondfru med fänig hätta. Och det är ju allt detta som bidrar till att livet känns meningsfullt - eller hur? ♦

Satu Sundström, Svärdsjö

Foton från v. Lennart Ekman som den åldrade Gustav Vasa, Camilla Sparring som Barbro Stigsdotter i Ornäs, Matti Svedlund som Gustav Eriksson Vasas svåger Joakim Brahe, Sara Linder till vänster och Cathrine Ringdahl till höger som förtjusande, skvallriga pigor.

Foto: Lisa Staffas och Sören Jonsson.

Milstolpar

»Vägmätare mellan krogarna för stats-tjänstemännens reseräkningar«

¼-milstolpe 1855 med Dalavapnet, vid Backa, Gustafs socken.

När vi idag susar fram på våra vägar skymtar vi ibland en milstolpe. Den minner om tider då alla landtransporter skedde med häst och kärra eller till fots. Syftet med dessa milstolpar var bl. a. att få ett bättre underlag för kungens män, när dessa upprättade sina reseräkningar!

En kunglig gästgivareordning år 1649 stadgade att vägarna skulle uppmätas "...och vid varje mil uppsätts vissa stenor och kännemärken den resande man till rättelse..." I 1734 års gästgivareordning tillkom även kraven att kvarts- och halvmilstolpar skulle resas mellan helmilstolparna.

En mångfald typer

Landshövdingen i respektive län hade till uppgift att ombesörja uppsättningen av milstolparna - som bekostades av de väghållningsskyldiga bönderna.

Det fanns inga centrala bestämmelser hur milstolparna skulle utformas, utan detta avgjordes av landshövdingen. Av den anledningen uppvisar milstolparna en mångfald olika former. Helmilstolpen innehöll dock som regel den regerande kungens monogram. Årtal för uppsättandet och landshövdingens namn eller initialer förekom ofta. Tanken var från början att vägmätningen skulle utgå från Stockholms slott. Det visade sig

snart bli alltför komplicerat och man valde i stället en central punkt i varje län, oftast residensstaden. I Falun anser man att den vita stenen, utan text, vid Kristine kyrka vara länets nollsten.

Till en början tillverkades stolparna av trä eller sten, men under 1700-talet började olika former av gjutna järnhållar att uppsättas. Det var inte ovanligt att landshövdingarna hade ekonomiska intressen i olika järnbruk, och naturligtvis förlade man då beställningen av de gjutna milstolparna till dessa bruk.

Reseräkningar

Milstolparnas funktion sammanhängar med gästgiveri- och skjutsväsendet, sådant det utformades i 1649 års förordning. I denna avskaffades den s.k. fria gästningen och skjutsningen för personer på resa i Kronans tjänst och dessa fick betala för sig som andra resenärer.

Men varje resenär hade naturligtvis nytta av milstolparna, då de kunde

”Dalarna kan stå med de äldsta bevarande milstolparna, vid sidan om en stolpe från Västergötland..”

kontrollera att skjutspojken inte tog för mycket betalt. Denna "taxameterfunktion" förklarar också varför milstolparnas inskription sällan lämnar några andra upplysningar om avståndet än en, halv eller kvarts mil, dvs avståndet från närmaste milstolpe. Betalningen skulle i princip kunna beräknas vid vilken punkt av vägen resan än påbörjades eller avslutades. Avståndet mellan skjutsbytena var sällan mer än två mil, varför det inte kan ha varit särskilt svårt att hålla räkning på de stolpar som passerades.

Riktiga vägvisare på 1700-talet

Vart vägen ledde och avståndet mellan gästgivaregårdarna fanns skrivet på de tavlor, som enligt 1664 års förbättrade gästgivareordning skulle finnas vid alla gästgivaregårdar. Uppsättandet av vägvisare vid vägkorsningar stadgades först år 1734.

Milstolpar uppsattes bara vid vägar som ingick i gästgiveri- och skjutstrafiknätet, dvs under 1600- och 1700-talen de allmänna landsvägar-

na, under 1800-talet också vid en del härads- och sockenvägar.

Metersystemet blev slutet

När metersystemet infördes 1863 diskuterades länge hurvida de gamla milstolparna skulle bytas mot nymilstolpar. En gammal mil var 10688 m. Motståndet att ändra alla gamla stolpar var stort, framförallt av kostnadsskäl. I 1891 års väglag finns intet stadgat om vägindelning med milstolpar.

Milstolpar i Dalarna

Dalarna kan ståta med de äldsta bevarande milstolparna, vid sidan om en stolpe från Västergötland. Den ena står på ganska så ursprunglig plats vid Vika Strand, längs den gamla åsvägen mellan Falun och Hedemora, som uppsattes redan 1652. Under den kungliga kronan finns drottning Kristinas monogram CRS (Christina Regina Suecia) 1 Mijl Anno 1652. En liknande har tidigare stått i Folkärna, men

förvaras nu på Skansen. Artur Hazelius förvärvade den till Nordiska museet och Skansen - till Erik Axel Karlfeldts stora förtret. Han försökte också få den tillbaka till socknen.

Det finns ytterligare några milstolpar från 1600-talet bevarade bl a på Folkärna gammalgård och Svärdsjö gammalgård. Den senare (1/2 mil 1664), som ursprungligen har stått på Seckheden, står nu ganska dåligt placerad i diket. Den borde rustas och få en bättre placering.

Under 1800-talet blir stolpar av gjutjärn dominerande. En specialitet för många av dalastolparna är att de innehåller Dalarnas vapen, eller åtminstone dalpilarna. Det är inte så vanligt att landskapsvapen förekommer på milstolpar, men finns även i en del andra län. På senare tid har en rad av dessa stolpar renoverats och då fått dalavapnets färger. Några samtida klara

direktiv om färgsättning, finns dock ej. En ovanlig milstolpsvariant är de som finns inom Kopparbergs fögderi. De är gjutna och har formen av en sköld och sitter i fundament av gjutna slaggstensblock. Samtliga har årtalet 1873. De har även ett annat innehåll är de gängse. I stället för milstol står avståndet i hela eller delar till i första hand Falun, men även andra orter förekommer. På senare år har en rad sådana milstolpar renoverats och texten har målats i.

Fornminne att vårda och bevara

I samband med vägomläggningar har ett stort antal milstolpar fått skatta åt förgängelsen. Många av de bevarade stolparna är idag i stort behov av renovering och vård.

Milstolpar, liksom andra vägmärken av äldre datum, räknas som fasta fornlämningar och är skyddade enligt

Fornminneslagen. De får inte utan länsstyrelsens tillstånd rubbas, förändras eller borttagas. ♦

NOTIS

Sätters hembygdsförening har under flera år förvarat ett antal oregistrerade milstolpar som man nu lämnat tillbaka till Trafikverket. Efter beslut av Länsstyrelsen i Dalarna

kommer en av stolparna att efter renovering sättas upp på ett nytt fundament längs vägen mellan Mora och Källarbo i Gustafs socken i Sätters kommun. (Källa: Länsstyrelsen i

Text och foto: Jan-Olof Montelius, Falun väghistoriker

T.v. Nyrenoverad milstolpe av "Kopparbergsmodell", Gamla Staberg, Vika socken.

T.h. En variant av Dalavapnet finns på milstolpen längs gamla landsvägen genom Utmeland, Mora sn, 1/2 mil 1836.

Sommarläsning för hängmattan

SÅGMYRA NYHETER

Sågmyra hembygdsförening, nr 100, mars 2013, 32 s. Pris 50 kr.

Tidningen utkommer med sitt hundra nummer efter 25 år av oavbruten utgivning. Som vanligt blandar redaktionen nyheter av äldre och nyare dato. Flera av artiklarna går i nykterhetens tecken då man bl.a. har med en text om nykterhetslogen Sågmyra IOGT-NTO 154 som varit verksam i 125 år. I en längre intervju berättar Rut Lasses i Vrebo om sin uppväxt och verksamhet i logen.

JÄRNA HEMBYGDSBLAD

Nr 1, årgång 32, 2013. Järna hembygdsförening. 20 s. Pris 30 kr.

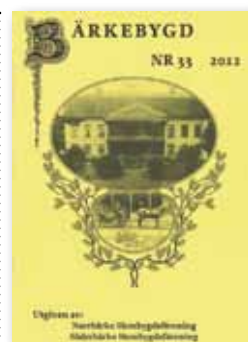
Ett nytt grepp i bladet är Porträttet som i detta nummer behandlar Jessica Holgersson, allkonstnär och boende i Kvarnåker. I en artikel berättar man om fyndet av en stockbåt och två stenxor, dess dokumentation och datering. Vidare kan man läsa om järnakarlar på Spetsbergen/Svalbard och Bång Sammil - en svagsint kraftkarl.

SUNDBORN

Sundborns hembygdsförenings årsbok 2012, 80 s.

Årsboken tar ett grepp om socknens föreningar och dess historia. I tre längre artiklar behandlas *Jordbrukare-Ungdomens Förbunds lokalavdelning*, *4H-rörelsen i Sundborn och Nykterhetsrörelsens historia i socknen*. I inledningen hänvisas även till uppsatser i andra årsböcker som berör Sundborns föreningsliv. Utöver detta bjuder boken även på en längre uppsats om det hundraåriga biblioteket.

BÄRKEBYGD

Norrbärke och Söderbärke hembygdsförening, Nr 33 2012, 80 s.

2012 års Bärkebygd består av en lång rad artiklar i de mest skilda ämnen. Här finns texter om trädgårdsskötsel, gamla hus, ångbåtar, ostkakor, skolor, etc. Ett par artiklar behandlar manskör och dess utövare. Ett längre personporträtt berättar om antikhandlaren Carl Lennerthsons liv. Alla texter är generöst illustrerade. En del färgbilder återger även föreningens verksamhet.

GRÄNTUFS BYDOKUMENTATION HÄFTE 1

Gagnefs hembygdsförenings förlag, 101 s.

Häftet bygger på ett material som sammanställts av Gröntufs bydokumentationsgrupp bestående av 23 personer. I häftet har man samlat gamla dokument och foton. Innehållet spänner från vägar, vattenförsörjning och el till skolor, bränder och skogsbruk. Samtliga texter är rikligt illustrerade med gamla foton där de flesta personer har identifierats.

ORE HEMBYGD

Årsskrift 2013 för Ore Hembygdsförening. 36 s. Pris 40 kr.

Förutom föreningens verksamhetsberättelse innehåller skriften en rad artiklar i skilda ämnen. Bl.a. texter om naturreservatet Vindförberg, oremål, revyer i Ore, utländska skidåkare i Furudal och spelmannen Gunnar Knuter. Texten är illustrerad med flera foton, både äldre och nytagna, i så väl färg som svartvitt.

GRUVSTADENS NÖJEN

Claes Rosenqvist. Falu kulturnämnds skriftserie 32. Falun 2013.

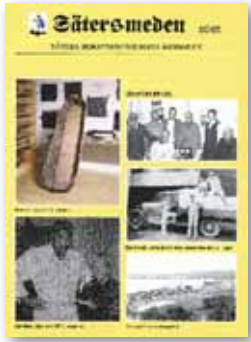
Tack vare ett unikt tidningsmaterial kan man utifrån annonser och artiklar teckna en bild över gruvstadens nöjesliv från slutet av 1700-talet och 1800-talet. Så väl turnerande artister som lokala förmågor erbjöd faluborna ett rikt och varierat utbud av dans, teater, musikunderhållning, cirkusnummer samt föreläsning av diverse vilda djur, vaxkabinett och tittskåp. Här fanns t.o.m en fast dockteater.

RÖSTER FRÅN SÄRNA

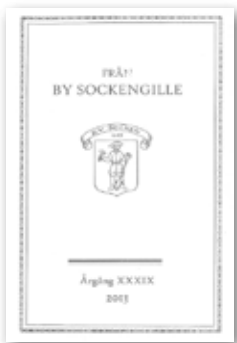
Ljud-cd med texthäfte. Föreningen Bevörë Särnmålë - Bevara Särnamålet. 2012.

Denna CD kompletterar den tidigare utkomna boken Särnamål, som kom 2010. De 10 ljudspåren ska ge olika exempel på talad särnamål och är inspelade mellan åren 1949 och 2012 där den äldsta personen var född 1864. Materialet är hämtat från Institutet för Språk och Folkminnen i Uppsala. Till CD:n hör även ett häfte där texterna återges både på dialekt och riks-svenska. Anita Hogstad har illustrerat häftet.

SÄTERSMEDEN 2012
Sätershembbygdsförening
årskrift. 56 s.

Följ med på en drömpromenad genom Säter på 1950-1960-talen i en artikel där Bengt Johansson redogör butik för butik vad en flanör kunde möta längs stadens gator i sin ungdom. Andra näringar som belyses på annan plats i tidningen är Säters kvarnar och dess mjölnare. Ur Säters kommunarkiv har redaktionen publicerat en rad tidningsartiklar från 50-60-talen.

FRÅN BY SOCKENGILLE
Årgång 2013, 79 s.

Årsboken innehåller bl.a. en fortsättning på texten i föregående nummer om Verkbäck. Den här gången behandlar skribenten träskmarkens klassresa från uppskattat ängslätter till irriterande myggbo. I en annan text skrivs delar av familjens Ahlins släktkrönika och historik över gården Jans i Västmosa. Den sista längre artikeln beskriver By lokalavdelning av Svenska landsbygdsens ungdomsförbund.

INTRESSERAD AV VAD SOM HÄNDER INOM HEMBYGDSRÖRELSEN? Nu kan du helt gratis prenumerera på Sveriges hembygdsförbunds nyhetsbrev. Gå in och registrera dig på www.hembygd.se.

SÄRNA FORNMINNESFÖRENING förärade på sitt årsmöte sin tidigare ordförande Stutt Elon Andersson Dalarnas hembygdsförbund förtjänstediplom och nål för sina mångåriga insatser i föreningen.

DALARNAS MUSEUM och Uppsala Universitet har under 13-31 maj grävt ut en stenåldersboplats i Leksand, som kan vara så gammal som 10 000 år. Grävningområdet ligger precis norr om infarten till Leksand, på åkern mellan Statoil och järnvägen.

PÅ DEN NYA HEMSIDAN www.samlingsportalen.se kan alla järnvägsintresserade botanisera i delar av Sveriges Järnvägsmuseums fotosamling. Bara i Dalarnas län finns 2736 registrerade poster, från Särna i norr till Avesta i söder.

RIKSANTIKVARIÉÄMBETET släpper två nya faktablad med titlarna *Om Bondeskog* och *Träd och buskar*, vilka båda behandlar det biologiska kulturarvet. Med begreppet det biologiska kulturarvet avses djur- och växtarter, naturtyper och landskap som finns som en följd av människans inverkan i äldre tid. Det kan till exempel vara betesmarker, bondskogar och renvallar. Läs mer på myndighetens hemsida www.raa.se

EN HEMBYGDSFÖRENING har blivit uppringd av annonsskjutare som gav sken av att vilja uppdatera kontaktuppgifterna i en telefonkatalog till föreningen. Ordföranden var emellertid alert och tog namn och nummer på försäljaren som efter avslutat samtal visade sig vara uppdiktade.

Organisationen Företagarna ger på sin hemsida rådet till sina medlemmar att aldrig betala för en annons som man inte har beställt. Skojarnas hot med inkasso och domstol är tomma ord. Påståendet om att det har skett en muntlig beställning räcker inte så länge

ena parten säger emot. Dra ett svart kryss över fakturan, skriv på "Ej beställt", och faxa tillbaka den till företaget.

Precis som den tidigare nämnde ordföranden gäller det att agera bestämt mot annonsskojarna. Deras taktik är att försöka göra dig osäker och orolig för att på så sätt få dig att betala för att slippa ifrån svårigheterna. Böj dig inte för trixandet utan håll beslutsamt på din rätt!

PÅ SITT MÖTE DEN 7 MARS beslutade hembygdsförbundets styrelse att ge Sune Garino och Rättviks hembygdsförenings 10 000 kr till en skrift om Rättviks kyrkstallar och Dalarnas spelmansförbund 30 000 kr för en bok om Knis Karl Aronsson som har varit en sådan betydelsefull person inom hembygdsrörelsen. Hembygdsföreningen Kultur och Miljö i Falun beviljades att återinträda i förbundet.

I HÖST ARRANGERAR SHF en tvådagars kurs för redaktörer. Vi går igenom grundläggande publicistiska regler, upphovsrätt och ger tips och råd. Kursledare är Bygd och naturs redaktör Yvonne Nenander, journalist med mångårig erfarenhet som utbildare: yvonne.nenander@hembygdsforbundet.se. Preliminärt kursdatum är 10-11 oktober i Stockholm. Sista anmälningdag 30 augusti. Källa: SHF:s nyhetsbrev.

NU FINNS ETT NYTT AVTAL för alla föreningar som vill använda den lokalthistoriska databasen Bygdebånd. Avtalet kan hämtas på SHF:s hemsida under länken "För aktiva". Avtalet ersätter tidigare avtal mellan föreningarna och Geline. Alla föreningar måste därför teckna ett nytt avtal med SHF. Källa: SHF:s nyhetsbrev.

FÖR ATT FRÄMJA BARN och ungas rätt till kultur och kulturupplevelser kommer Statens konstråd att överlåta 200 grafiska verk till skolor i Dalarna, som är pilotlän. De grafiska verken ska användas i pedagogiska sammanhang som en del av undervisningen, även i andra ämnen än de estetiska. Lärarhandledning kommer att finnas. Skolor kan

söka en kollektion bestående av 15 verk. Kontaktperson är Inger Höjer Aspemyr, inger.hojer.aspemyr@statenskonstrad.se tel. 08-440 12 91 (Källa: Statens konstråd)

DALARNAS MUSEUM, DALARNAS HEMBYGDSFÖRBUND OCH NORDISKA MUSEET har den 27 maj skrivit under ett avtal där Dalarnas museum får rätt att förmedla Nordiskas fantastiska kulturskatt med film ifrån Dalarna. Redan på 1920-talet började Nordiska museet spela in film och fram till andra världskriget erhöll man som enda museiinstitution statliga bidrag för att genom egen produktion bygga upp ett kulturhistoriskt filmarkiv. Hela produktionen, omfattar ca 100 titlar där Dalarna är representerat med 37 filmer, motsvarande uppskattningsvis ca 10 h. Merparten av filmskatten har endast funnits tillgänglig som 16 mm film, men i och med avtalet åtar sig Dalarnas museum att digitalisera allt material som kan relateras till Dalarna.

NÄSTA NUMMER av Dagsverket kommer att ha temat *Krig och fred*. Välkomna att medverka med exempelvis material om indelningsverk och värnplikt, soldater och lottor, Dalregementet på Rommehed eller i Falun, kvinnor och barn inom armén, försvarsanläggningar etc. Redaktionen önskar färdiga artiklar, gärna med illustrationer. Skicka eller mejla ert material till erik.arrhen@dalarnasmuseum.se eller ring 023-765 546. Deadline är den 19 augusti. Kom ihåg att alltid meddela redaktören i förväg vad du önskar skriva om. ♦

Kongl. Dahl Regementet.
Dalarnas museums samlingar

Ore hembygdskommun och
Dalarnas hembygdskommun
hälsar alla medlemmar välkomna på

Höstfest

31 augusti kl 9.30-15.00

Samling kl. 9.30 i Gammelstan,
Norrboda. Kaffe serveras från kl. 9.00.

På programmet står bl.a.

- Rundvandring på Gammelstan och museerna på Furudalsbruk.
 - Föredrag av Anki Elings om Oremål - ordboken på nätet
 - Information från förbundet
- Deltagarna bjuds på kaffe men bekostar själva lunchen.

Anmälan senast den 21 augusti till:
erik.arnhen@dalarnasmuseum.se
eller 023-765 546

UPPROP KRING SOLV OCH SOLVREDSKAP

Jag håller på med en studie kring vävning, vävredskap och metoder. Just nu studerar jag olika typer av solv och solvredskap, bland annat genom att studera frågelistor, samlingar i museum och hembygdsgårdar.

Bilder: Solv från Dalarna och solvstock från Uppland UM03120. www.digitalmuseum.se

Vad finns i era gömmor?

- Har ni några äldre solv?
- Har ni några solvredskap?

Jag är intresserad av allt som har med solv att göra. Skicka ett mejl, gärna tillsammans med ett fotografi!

Tack på förhand

Marie Ekstedt Bjersing. marie@ekstedt.com
Filosofie magister i textilvetenskap
Vävlärare på Sätergläntan skola

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

täcker till stora delar ett försäkringsbehov när föreningar försäkrar byggnad och löseegendom, men i en del fall behövs en tilläggsförsäkring. Ett exempel kan vara om föreningen önskar försäkringskydd mot skadedjur. Ett annat exempel är om föreningen har en åkgräsklippare som omfattas av trafikförsäkringsplikten. De vanligaste tilläggsförsäkringarna redovisas nedan.

TILLÄGGSFÖRSÄKRINGAR

ALLRISKFÖRSÄKRING av byggnader.

UTSÄLLNINGSFÖRSÄKRING i de fall där föreningen säkrar försäkring för eget löseöre eller där värdet överstiger 445 000 kr.

OLYCKSFALLSFÖRSÄKRING för anställda som arbetar 15 timmar eller mindre per vecka.

BYGGHERRANSVARSFÖRSÄKRING vid större byggnationer.

Samtliga ovanstående tilläggsförsäkringar tecknas genom SIF:s försäkringskansli.

HUSBÖCKSFÖRSÄKRING för skadning av husbäck eller hilstmyra på byggnader tecknas hos Anticimex.

TRAFIKFÖRSÄKRING FÖR ÅKGRÄSKLIPPARE tecknas hos det lokala Länsförsäkringsbolaget.

SE ÖVER ERT FÖRSÄKRINGSBEHOV!

Hembygdskommunen,
Östra Långgatan 30A, 432 41 Varberg
hembygdskommunen@hem.bygd.se 0203-22 00 55

Kulturarvsdagen 2013

Söndagen den 8 september

Årets tema är "Människors mötesplatser". Vilka vändpunkter bakom platserna och vilka historier finns att berätta? Upptäck det på Årets Kulturarvsdag. Eller delta själv. Alla som vill är välkomna att anmäla aktiviteter kring temat. www.ra.se/kulturarvsdagen

Museimässa 2013

15-16 november
Dalarnas museum, Falun
Mästartider: fre 12-17 lör 10-15

Utställare boka in datumet redan nu!

Visa upp er för turistnäring och allmänhet

Träffa likasinnade från små och stora museer samt ideella, offentliga och privata aktörer

Inspirera och lär på mässans seminarier

För information kontakta
Erik Arnhen, 023-765 546
erik.arnhen@dalarnasmuseum.se

